

DE BROEDERSCHAP VAN SINT-JAKOB-IN-COMPOSTELLA, GEVESTIGD IN DE GENTSE SINT-JAKOBSKERK, OP HET EINDE VAN DE XVe EEUW

De broederschap van SINT-JAKOB-IN-COMPOSTELLA is ongetwijfeld een der oudste religieuze konfrerieën van Gent. Het is ook zeer goed mogelijk dat de bouw van de eerste houten Sint-Jakobskapel (vóór 1093) zijn oorsprong vindt in de stroom van bedevaarders naar het spaanse Compostella, die reeds van de Xe en zelfs van de IXe eeuw langs vaste bedevaartsroutes vanuit het noorden van het land, Nederland, Duitsland en Skandinavië opmarcheerden naar de stad van Santiago, waarheen, volgens een spaanse overlevering, de relikwieën van Jacobus de meerdere zouden zijn overgebracht en in de negende eeuw teruggevonden.

Op elke vaste pleisterplaats van de bedevaartroute vindt men telkens de St. Jakobskerken terug en in de onmiddellijke buurt daarvan een St.-Jakobsgodshuis of hospitium, waar de pelgrims een paar dagen mochten verblijven.

Onze broederschap was oorspronkelijk gevestigd "up de Mude" in het

St.-Jakobshuis, gelegen over de Leie, in de buurt van het Godshuishammeke. Dit godshuis lag buiten de eerste stadskern, zodat late pelgrims nog een onderkomen konden vinden, wanneer de stadspoorten reeds gesloten waren.

De bedevaarders gingen meestal, om veiligheidsredenen, op weg in groepsverband, en werden door hun medebroeders in de verschillende etappeplaatsen opgewacht en gastvrij ontvangen. Zij waren gekleed in een lange pelgrimspij, met de breedgerande hoed, waarvan de rand langs een zijde was omgeslagen en versierd met de gekende sint-jakobsschelp. Zij hadden ook een lange reisstaf in de hand, waaraan de typische drinkbus was bevestigd. Staf, schelp en drinkbus zijn de symbolen die men steeds terugvindt bij instellingen die de naam van Sint Jakob dragen.

Wanneer dan op nieuwjaar 1494 de baljuw, de schepenen en de Raad van Gent een ordonnantie uitgeven betreffende het gilde van Sint Jakob, dan is dit geen oprichtingscertificaat, maar om, op aanvraag van de pastoors en de regeerders van het gilde, de reeds bestaande regels en gewoonten een officieel tintje te geven en wat meer ruchtbaarheid : een soort onbetaalde reclame dus ! De oorkonde richt zich, met de gekende stadhuisvolzinnen, tot allen die de voettocht hebben gedaan "tsente Jacops kercke binnen deser stede". De schepenen beweren vervolgens dat het hun bedoeling is de "vermeerderinghe vanden goddelijken dienst ende de broederliken minne en vriendschap" te bevorderen van allen die "ten altaer vanden voorn. apostelle ende grooten vriend gode" de dienst van St.-Jakob onderhouden "inden buec neven den hoghen choor". (Welke kapel uit de kooromgang hiermee bedoeld werd is nog niet achterhaald). Hierna worden enkele regels en gewoonten van de broederschap nauwkeurig omschreven. Deze omvatten o.a. de verplichting alle zondagen in de vasten een gelezen mis te laten doen in hun kapel en een jaargetijde voor de overleden medebroeders. Ook vrouwen mochten deel uitmaken van het gilde, maar allen, zowel broeders als zusters, moesten, in persoon, de H.apostel te Compostella hebben bezocht. Vervolgens wordt nog gewezen op de verplichting hun altaar te onderhouden, de plicht van eerst mis te horen vooraleer op bedevaart te vertrekken en de vreemde pelgrims gezelschap te houden tot buiten de stadspoort. Ten slotte wordt erop aangedrongen dat eventuele giften moeten besteed worden voor een godsdienstig doel (1). Twee jaar later, op 9 juni 1496, verschijnt een nieuwe ordonnantie van de schepenen, nadat hun "zekere supplicatie is overghegheven in gheschrift" door de bestuurders van de broederschap, die hier voor het eerst worden genoemd "de Vader en zijn twaalf Kinderen". (2)

"Allen den ghoonen die dese presente lesen zullen, zien oft hooren lesen. Scepenen ende raadt vander stede van ghenet doen te wetene dat by ons ghesien ende ghevisenteert wesende zekere supplicatie ons overghegheven in gheschrift bij Thomaes Jacop filius, Vadere, Jan Sanders, Jan de moor, Pieter tryoen, berthelmeus hueghebaut, pieter de vechtere, Joos zoetine, baudin staessin, adriaen scallint, maerc vander varent,

(1) Archief St.-Jakobskerk, nr. 1491/201

(2) A.S.J. nr. 1492/206

Jacob de pape, gillis de wulf ende gillis ampeltn, zijne kinderen.”

Hierna worden meer details gegeven over de inrichting van de broederschap en haar reglementen. Volgens deze oorkonde komen de huidige supplianten voort “uut den gulde van st. jacopshuus up de mude” en werd reeds een toelating gegeven op 1 januari 1493 om “gheselschap ende broederscap te houdene.. ter vermeersinghe van allen godlijken diensten in zijn kercke binnen deser stede”.

“Over hemlieden ende den ghemeen broederen vander broederscape vanden weerden appostle gods mijnen heere sint Jacop de meerdere, die nu zijn ende voort over alle de ghoone die hare peregrimage in persooone ghedaen ende de voorn, appostel sent jacop de meerdere ghelijc hemlieden supplianten te compostelle versoucht hebben noch versoucken ende inne selve broederscepe comen zullen te kennen gheven dat... eist zo dat wij ende onse voorsaten den voorn. supplianten als comende uut den gulde van sr. jacopshuus up de mude thaerlieder nieuwste bede up den eersten dach van lauwt. XIIIc drie ende neghentich lestleden octroyeerden ende consenteerden gheselschap ende broederscap te houdene ende up te stellene inde eere ende weerdicheyt vanden voors. weerden appostel sent jacop de meerdere ende ter vermeersinghe van allen godlijken diensten in zijne kercke binnen deser stede met zekeren pointen ende artyclen zo de wet die daer af es inhoudt ende begrijpt.”

De supplianten vreesden immers dat de broederschap nog niet zo stevig gefundeerd was en niet “gheduerich zijn en bliven zoude menichte van jaeren”.

“Ende supplianten hier up wel gheadviseert raedt ende advis ghenomen hebbende met diverschen haren medebroeders duchtende dat met den pointen bij hemlieden inde voorn. bede regheert tselve broederscap niet zo steerc noch vast ghefundeert en zouden wesen dat gheduerich zijn ende bliven zoude menichte van jaeren zonder verhinder of te termenten gade ende te dien hende dat de schoone godlijcke diensten, provemden ende aelmoessen en die zij inde voors. keercke voor den autaar vanden voorn. sent jacoop in eeuweghen ghefundeert ende upghestelt hebben ende daghelix doende zijn niet vermindert noch achtergelaten maer vermeerst ende onderhouden moghen werden zendden zelve ootmoedelic hemlieden te willen consenteerne confirmeerne ende approbeere de pointen ende artijclen hier naer verclaert.”

De goddelijke diensten moeten zoals vanouds gedaan worden en er moet een nieuwe Vader gekozen worden met zijn twaalf Kinderen, “daertoe nemende goede eerbare persoonen nut ende oirboirlic wesende”.

“Ende wij gheneghen zijnde thuerlieder begheerten ende up al ghelet hebbende alsoot behoort hebben in voorderrighen vanden godlijken dienste ende ome dien tonderhoudene gheordonneert ende ordonneren bij desen solennelen diensten diemen te dien daghe voor haerlieder voorn. aultaer ghecostumeert es ende upghestelt zijn te doen zal vernieuwen den Vader ende zijne twalef kinderen, broeders en regierers vander voors. gheselschap daertoe nemende goede eerbare persoonen nut ende cirboirlic wesende ome tonderhouden vanden zelve gheselschap van den aultare haerlieden consent daer toe eerst ghedaen hebbende.”

Nauwkeurige voorschriften werden gegeven voor het bijwonen van de gildemis : men mocht niet te laat komen of te vroeg buiten gaan (niet vóór het bidden van het “de profundis” en “tghewijde water gheworpen werdt”)

bij de offerande moest men de hiërarchische volgorde in acht nemen, men moest zijn habijt dragen op straf van boete.

“De welcke in toecommende jaeren dienen zullen ende zo langhe daer naer toet dat zij tzijnen ancommene bij advijse vanden oudsten ende voorlaetste vander zelve gheselscepe gheordonneert ende ghestelt zullen wesen, zonder eeneghen van dien hem te ananghene voor den anderen te offerne buuten zijnder ordene gaende oft knielende ter messen oft offerende blivende ooc naer de offerande de messe vulkomen toet dat de dreprofundis ghelesen ende ghewijde water gheworpen werdt zonder van daer te scheedene ten waer bij consente vanden Vader ende datte elc met zijner habijte ende parure vanden broederscepe van st. jacops daghe den meerderen voorwaerts toet haerlieder afganc. Ende wie van eenich van al dien in ghebreke ware ofte ter contrarien dade dat ware up zulcke boete als bij hemlieden int ghemeene thaerlieder ancommene gheordonneert sal werden.”

Wie een bedevaart naar Compostella wenste te ondernemen, moest 's morgens aan het altaar van St.-Jakob de mis bijwonen, waarbij ook de Vader en zijn Kinderen moesten aanwezig zijn, hiertoe verwittigd door de knaap. Allen samen moesten de pelgrim uitgeleide doen tot buiten de stadspoort. Ook bij zijn terugkomst moesten de regeerders van de broederschap de pelgrim opwachten en plechtig de stad inleiden. Indien iemand verhinderd was hierbij aanwezig te zijn, mocht deze een medebroeder in zijn plaats zenden met zijn habijt !

“Item zo wanneer dat eenich broeder of zuster vanden voorn. gheselscepe oft andere personen wie die zijn ghemoghen ende in meeneghen wesende den voorn. appostel st. jacop den meerderen te versoucken in compostelle begheerde tsijnen versouckene voorn. altaer een messe ghedaen te hebbene so zullen de voorn. vader ende kindren daer toe vermaent wesen bij haerlieder cnape alsoot behoort ghehouden zijn te commene ter zelve messe te offerne ende naer de messe met zulcken pelgrim alle tsamen te gane oft eenen anderen broeder met haerlieder abijte te zendene ende hem uutgheleede te doene toet buuten der poorten daer hij den wech in nemen wille, hem van ghelijcken tzijnder weder comste van st jacops up dat zij de wech hebben ende behoerlic vermaent werden weder inhalende ghelijck men van ghelijcken useert te doene toet vele plaetsen ende in diverschen steden binnen desen lande van vlaenderen ende daer buuten, zo wie vanden eenen oft vanden anderen vermaent zijnde in ghebreke ware zoude verbueren twee groote, beauden daer eenich vander vader of broeders uut der stede waren oft consent hadden dat zij dan onghehouden zullen zijn vander voorn. boete, waert ooc dat eenich persoon tvoorn. uutgheleede ende messe begheerden ghedaen te hebben die niet wel souffiss.c noch ghestaede en waere den cost vander voors. messe te dooghene zo salmen die biden voorn. vader ende kindren betalen ten laste vanden broederscepe ende tuutghelede doen ghelijck booven.”

De Kinderen moeten steeds bereid zijn vóór de Vader te verschijnen, als deze om een onderhoud verzoekt over zaken het altaar of de broederschap aangelangende.

“Item werde elc vanden kindren dienende vanden voors. broederscepe ghehouden ten ontbiedene vanden vaderoot in zijn absentie vanden ghoonen die hij daer mede lasten sal tallen tijden dat hij noot sal hebben met hemlieden te sprekene omme eeneghe saken den altaer ofte broederscepe angaende te commene te zulcken plaetsen als hij hemlieden biden cnape vanden gheselscepe sal doen beteecken, zo wie daer af in ghebreke ware zoude verbueren naer dat hem de boete besteeden waere te wetene up de ghelijcke boete eenen groten ende up de hoogste boete twee gro. al-

so omwille ende menigwaerfte alst tgebuerte.”

In geval van twist of woordenwisseling moet de onenigheid vóór de Vader beslecht worden, op straf van een pond was. Op voorwaarde echter “datter gheen bloet ghelopen en es” of erger, want dan komt de zaak voor de heer en de wet.

“Item waert dat eenich persoon van desen broederscepe in eeneghe vergaderinghen vanden gheselscepe oft elders jeghen eenen andren broeder woorden, twist of ghescil naeme, daer af zullen de vader ende zijne kindren moghen zijn middelaers ende apponeerders ende tghescil van beede den broeders thembieden waerts begheen ende nemen ennemeere datter gheen bloet ghelopen en es noch eenighe saken ghebuert daer de heer kennesse af behoort te hebbene ende waer eenich van zulcken persoonen die zijn ghescil den vader ende zijnen kindren of twee van huerlieden ghedeputeerden ende medeghesellen niet upgeven en wilde of te tghenendt dat hembieden gheordonneert ende gheseyt werde niet en onderhilde ende vulquame zoude verbueren thelcen reyse een pondt was ter discretie vanden gheselscepe.”

Dan wordt nog eens herhaald dat slechts zij lid mogen worden die “den voorn. helegghen appostel st. jacop de meerdere in persooone versocht hebben binnen der stede van compostelle int land van galisien”.

“Item in dit voors. broderscap zullen moghen ontfanghen werden de ghoone diet begheeren zullen ende den voorn. helegghen appostel st Jacop de meerdere in persooone versocht hebben binnen der stede van compostelle int land van galissien andere ghelijcke persoonen vinden zullen die bij haerlieder consente ten voorn. daghe in huerlieder stede comen ende den last aneveerden willen zonder anderssine yemen daer toe moghen dwinghene.

Degenen die aangesteld zijn om te “dienen” d.i. het bestuur waar te nemen, mogen zich niet onttrekken aan deze taak, of desnoods een vervanger zoeken.

“Item ware eenighe faulte van dienste in zulcken nieuwen anghenomen het ware bij dat hij overleden oft anderssins zonder eerst eenen andren in zijn stede ghestelt te hebbene ende zonder de ghoone die zulcken faellant ghestelt hadde ghehouden zijn ten eersten daghe vander kuere den last ende werandwoorden te dooghene den dienst te anveerdene ende te behoudene tot dat hij yemende ghestelt hadde die hem behoorlic quite inder manieren als vooren.”

Uit het volgend paragraaf leren we het insigne van het gilde kennen. Elk jaar nl. moeten de regeerders een nieuw habijt laten maken met op de linker mouw de afbeelding van de apostel “staende inden tac van eenen garnaet boome met appelen ende blommen”. Op het feest van Sint Jakob, 25 juli, moeten zij, in hun habijt, de mis bijwonen, of bij belet, een medebroeder zenden met hun habijt.

“Item werden de voorn. Vader ende zijne kinderen Regierders vander broederscepe ghehouden elec jaar te makene elc een habijt van ghelijcken couluer zulc als zij alle tsamen ende ome... de meeste menichte van huerlieden ordonn'en over eendraghen ende sluiten zullen, welc habijt metgaders den parure ende teeckene vander apostel st Jacop staende inden tac van eenen garnaet boome met appelen ende blommen

zulc als zij supplianten jeghenwoordelich draghen ende anghenomen hebben up de mouwe van huerlieder linckteren aerme, zij vader ende kinderen eerst waerf an hebben moeten ende daermet commen of te eenen anderen broeder indien zij noodsakelic beledt hadden zenden ter messe up den dach van St. Jacop den meerderen den XXVen in hoymaent. Zo wie daer af in ghebreke ware zoude verbueren ten proffijte ende onderhoude vanden altaer III.e gro. wel verstaende ware eenich van dien gheselscepe in een habijt hadde van zulchen couleur als zij ghecoren zullen hebben ende zulc als dat hij daer mede wel behoorde toutstant dat zulc persoon tselve habijt vanden ghemeen eede zijne medeghesellen eerst ghevisiteert zijnde daer mede sal moghen passeren ende up tselve habijt stellende de voorn. parure ende commende oft zenden ten voorn, daghe te messen ende dienst ende den altaer toelegghende also vele als hem bi den vadere ende andre kindren gheordonneert ende gheseyt sal werden.”

De Vader en de Kinderen, wier diensttermijn is afgelopen, moeten op Sint-Jakobsdag, samen met de nieuwe bestuurders, in dienst aanwezig zijn.

“Item werden elc vanden houden vadere ende kindren die ten ste jacops daghe den meerderen afghegaen zullen werden ghehouden met haren voorn. keerle vander parure te commene oft zendene up sent jacops dach den meerdere den nieuwen vader ende broeders ter messe ende dienste vander gheselscepe elc up de verbuerte van twintich grooten ten proffijte vanden gheselscepe.”

Bij de herkiezing van het bestuur worden alle leden uitgenodigd op een maaltijd.

“Item datmen ten selver daghe sal vermoghen te haudene eene... maeltijdt van alle den broeders ende zusters wesende binnen deser stede die den voorn. weerden apostel st jacop de meerdere te compostelle versocht hebben ende in de jeghenwordlich broederscap zijn oft dan commen willen mids te zulcker maeltijdt ghelden eenen redelicken penninc naer den incoop vander vitaelge ende zulc als de vader ende zijne kindren dan dienende ordonneren zullen ende tyghuene dat daer boven vanden zelve maeltijdt... commen sal zullen de selve vader ende kindren dan dienende ghelden ende betalen als enyghlyc weder zij ten zelve maeltijdt zijn zullen ofte neen.”

De Vader en zijn Kinderen moeten elke zondag aanwezig zijn in de hoogmis, 's zomers om 8 uur en 's winters om 9 uur. Ook zullen zij een jaarboek aanleggen om het doodgeld en het jaergeld in op te tekenen.

“Item zullen de voorn. vader ende kindren ghehouden zijn alle zondaghe te weetene van tsondaghe naer alfmaerte toet tsondaghe naer bamesse te commene ter messe vanden voorn. broederscepe diemen beghinnen ende anslaan sal ten acht hueren ende van tsondachs naer bamesse voort toet den zondaghe naer alf maerte ten IX hueren ende aldaer elc te offerne knielende ende plaetse nemende zulc als zij biden zelve vader ende negheene andre al waert zo dat zij den zelve st Jacop hadden doen besoucken bij andren persoonen eens, tweewaerft of meer. Ende sal van zulcken broeders ende persoonen onderhouden ende ghemaect werden eenen register ende bouc daer alle de zelve inne gheteeckent ende ghescreven staen zullen met tghuene dat zij uut haer selfs mainemente ende vrijen wille st jacoppe ende den voorn. broederscepe ordonn. en ende toelegghen zullen het zij lettelt oft vele te heffene naer haerlieder overliden zonder anders ghehouden te zijne van eeneghen incommene oft jaerghelde welcke ghifte men sal orconden naer de wet vander poort.”

De regeerders zijn gehouden alle inkomsten te besteden "int onderhoudt ende reparatie vander broederscepe" en bij de wisseling van bestuur reken-schap te geven van de inkomsten van testamenten, giften en boeten en de inventaris van het zilverwerk en de "juwelen" te overhandigen.

"Item de voorn. vader ende zijne kinderen regierders vander broederscepe zullen ghehouden zijn alle zulcke dootghelden insghelijcx de boeten ende appoorten die ten aultaer incommen zullen ende zulcke andre proffijten van testamenten ende giften als den voorn. broderscepe gheordonneert ende ghegheven zullen werden te employeeren ende besteedene int onderhoudt ende reparatie vanden broderscepe int coopen van den baghen ende zilverwerck hem behouvende ende anderssins int proffijt vande zelven ende daer af binnen viertien daeghen naer haerlieder afgaen den nieuwen vader ende kinderen ende ander vander broederscepe rekeninghe bewijs ende... te doene deucheleic ende alsoot behoort. Item sal de vader ten zelven daghe bewijs ende overlegh doen van allen den juweelen onder hem biden vader zijnen voorsate volghende den inventarisse die men daer af ghemaect sal hebben tzijnen incoomen gheleidt ende bewijst waeren als de ghoone binnen zijnen tijde bij consente vanden gheselscepe verandert ghecongusteert ghecocht ende vercreeghen ende als nieuwe vader onder wiene alle zulcken juweelen rusten zullen sal ghehouden zijn daer vooren ende van zijnder handelinghe goeden zeker te doene."

De nieuwgekozen Vader zal, bij zijn aanstelling, beloven, in handen van den "ouden Vader", dat hij al deze bepalingen gewetensvol zal nakomen.

"Item omme tonderhouden ende... van deser jeghewoordeghe confirmatie zal elc nieuwe vader ende kindren tzijner incomene ghehouden zijn te belovene inden handen vanden ouden vader ende kinderen tgeheel inhouden van dien te onderhouden ende achtervolghene doen onderhouden ende doen achtervolghene naert haerlieder vermoghene in alle pointen ende elc zonderlinghe den tijt gheduerende dat zij dienen zullen. De welckke punten ende ertyclen metgaders huerlieder eerste confirmatie wij hemlieden over ons ende onse naercomers ghegheven gheconfirmeert ghewillecuert ende gheapproveert hebben ende bij desen mids den consente vanden heer ghenen consenten willecueren ende approberen teeuweghen daghen onvermindert altijt den ins.. en deser stede.. tonswaert.....van al desen up datter eeneghe onzekerhede of ghescil ghemaect omme ons ende onse naercommers daer af ter kennesse te hebbene omme die te meerderne minderne corrigerne ende veranderne up date noodt worde in kennessen van welcken zo hebben wij hier an doen hanghen den zeghel van saken der voors. stede van ghendt den XXen dach van wedemaent int jaer ons heeren duust XXXXc zesse ende neghentich."

Deze ordonnantie van de Gentseschepenen werd op 22 mei 1497 bekrachtigd door hertog Philips van Boergondië. (3)

FRANS VERSTRAETEN